

ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

УДК 001: 012: 004: 821.161.2-5: 930.2: 094
<https://doi.org/10.15407/rksu.30.411>

Світлана Володимирівна Шийка,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики та українознавства,
Національний університет водного господарства та природокористування
(Рівне, Україна)
ORCID: 0000-0002-8138-7205
e-mail: svitlanashyyka@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР «ЄВАНГЕЛІЯ УЧИТЕЛЬНОГО» КИРИЛА ТРАНКВІЛІОНА СТАВРОВЕЦЬКОГО І ЙОГО ПРИКЛАДНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Мета статті. Напрацювання методики і спроба кодифікації джерельної бази, пов'язаної з книгою «Євангелія учительного» К. Транквіліона Ставровецького, в єдиному цільовому інформаційному просторі та визначення напрямів її прикладної спрямованості. **Методологія дослідження** ґрунтується на дедуктивній методиці наукового пізнання від загального до конкретного, використанні сукупності методів: описового, узагальнення й систематизації, джерелознавчого аналізу. **Наукова новизна статті** полягає в напрацюванні дедуктивної методики опанування інформаційною реальністю та у спробі кодифікації джерельної бази цільового інформа-

ційного простору середньовічного стародруку «Євангелія учительного» К. Транквіліона Ставровецького як складової частини загального інформаційного простору й визначенні напрямів прикладної спрямованості цієї джерельної бази. **Висновки.** Сучасний світ функціонує в інформаційній реальності. Для людини важливо сприйняти та пізнати багатогранну інформацію, а також оперувати нею. Шляхом дедуктивного аналізу у статті здійснено спробу виокремлення джерельної бази «Євангелія учительного» К. Транквіліона Ставровецького в системі загального інформаційного простору з метою оптимального її використання у практичній науковій

роботі. Введено визначення інформаційного простору як родової філософської категорії, окреслено інфраструктуру цільового інформаційного простору аналізованого видання, наведено приклади інформаційних джерел за напрямками прикладних застосувань. Перспективи подальших досліджень пов'язані, по-перше, з формуванням цільових інформаційних просторів за тематикою інших видань, авторів, проблем на прецедентній, до цього аналізу, основі; по-друге, з фундаментальними прикладними

науковими розвідками життя і творчості К. Транквіліона Ставровецького; по-третє, з прискоренням тенденції книжної онлайнізації, зокрема укладенням продовжуваних бібліографічних каталогів у створюваній Цифровій платформі книжної індустрії України.

Ключові слова: Євангеліє учительне, інформаційний простір, Кирило Транквіліон Ставровецький, прикладне застосування, Рохманівська друкарня, цільовий інформаційний простір.

Актуальність теми дослідження. Динамічна різноаспектна інформація, що виступає в ролі об'єкта людської діяльності і визначає її зміст, а також мотивує появу й поширення нової інформації – нових ідей, висновків і знань, є важливою характеристикою сучасного знаннєвого суспільства. Серед джерел її поповнення – оцифрування українських стародруків, результати науково-теоретичної і практичної роботи, пов'язаної зі з'ясуванням їхніх авторства та суспільно-історичних умов виникнення, з дослідженням історико-філософських, інформаційно-просвітницьких, мовно-комунікативних та інших особливостей змісту. Потреба в охопленні, систематизації й подальшому прикладному використанні значного фактологічного масиву актуалізує до розгляду проблематику кодифікації й наповнення інформаційного потоку певних реперних друківаних видань і пов'язаних джерел. Природно, у цьому контексті, вести мову про окреслення цільових або видових інформаційних історико-літературних просторів або кейсів у родовій системі загального інформаційного простору.

В якості прецедентного прикладу для подальших подібних наукових розвідок зосередимо свою увагу на дослідженні помітного джерела українського середньовічного книговидання – інформаційного простору «Євангелія учительного» К. Транквіліона Ставровецького. Поряд зі структурною кодифікацією в єдину систему староукраїнського першо-

друку, його сучасного україномовного аналогу і суміжних наукових та популярних джерел актуалізуються до розгляду питання прикладного їх застосування з метою з'ясування досі невідомих історичних фактів і явищ, пояснення сутності змістового контенту та його місця в суспільно-історичній еволюції.

Аналіз досліджень і публікацій. Основу джерельної бази дослідження складають церковнослов'янські рохманівський (1619 р.) [7], унівський (1696 р.), могильовський (1697 р.) першодруки та сучасний україномовний переклад (2014 р.) «Учительного Євангелія» [28]. Біографічні відомості про життя й діяльність К. Транквіліона Ставровецького наведені в енциклопедичних і довідкових виданнях, роботах М. Кольбух [10], С. Маслова [13], Ю. Мицика [14], Є. Онацького [17], Г. Трун-те [43] та ін. З'ясуванням питань його видавничої діяльності займалися Я. Ісаєвич та І. Мицько [4; 5], І. Огієнко [16; 18], В. Рожко [20], Г. Чернихівський [38] та ін. Дослідженню «Євангелія учительного» присвятили свої наукові праці С. Азовцева [1], М. Кашуба [6], Т. Турчина [30; 31], А. Новак [15] та ін. За матеріалами Міжнародної наукової конференції «Кирило Транквіліон Ставровецький – проповідник Слова Божого» (Львів – Унів, 23–25 квітня 2015 р.) вийшов друком збірник статей, присвячених богословській, духовній і літературній спадщині видатного українського письменника й однієї з найпомітніших постатей доби культурно-релігійного оновлення в Україні першої половини XVII ст. [11]. Низку цікавих відомостей знаходимо в архівних документах, регіональних засобах масової інформації, народних переказах, віртуальній електронній мережі [23; 25; 27; 41].

Спроби бібліографічного опису джерел, дотичних до спадщини талановитого проповідника і письменника, протягом останнього часу здійснено С. Азовцевою [1], М. Кольбух [10], Б. Кресою [12] та ін. Разом з тим робота з формування єдиного цільового інформаційного простору «Євангелія учительного» К. Транквіліона Ставровецького як «тенденції книжної онлайнізації», складової частини Цифрової платформи книжної індустрії України [26] і загального інформаційного простору та його прикладного застосування ще далека від свого завершення.

Мега дослідження полягає в напрацюванні методики і спробі кодифікації джерельної бази, пов'язаної з книгою «Євангелія учительного»

К. Транквіліона Ставровецького, в єдиному цільовому інформаційному просторі й визначенні напрямів її прикладної спрямованості.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій теорії ще не напрацьовано загальноприйнятого підходу до визначення поняття інформаційного простору. Трактуються воно, певною мірою, фрагментарно, залежно від того, яке видове означальне слово (сфера, простір, сукупність та ін.) або релевантна ознака покладені в основу дефініції. Українські вчені В. Кремень та В. Биков тлумачать інформаційний простір як сукупність результатів семантичної діяльності людства, пов'язаної з «формуванням інформаційної картини об'єктивного світу, з інформаційним відображенням загального об'єктного простору» [11, с. 11–12].

Відштовхуючись від ідеї В. Вернадського про «наповнення простору інформацією та становлення “розумного” простору», доктор філософських наук М. Яковенко визначає інформаційний простір як «феномен культури», як «складову частину простору культури і одночасно як особливу галузь фізичного простору, яка може виокремлюватися за заданими характеристиками (наприклад, за носіями інформації)» [40].

Контраверсійні дефініції поняття наведені в Кембриджському словнику: «інформаційний простір – це місце, особливо веб-сайт, де доступна інформація» [42]», та в дослідженні Г. Ньюбі з Іллінойського університету в Урбана-Шампейн (США): «інформаційний простір – це сукупність понять і відносин між ними, що утримуються інформаційною системою» [44, с. 1].

З урахуванням зазначеного, під *інформаційним простором* будемо розуміти філософську категорію як засіб пізнання людиною реального світу, суть якої зводиться до побудови (за допомогою сучасних інформаційних моделей – текстових, візуальних: статичних та динамічних, звукових тощо, інформаційно-комунікаційних технологій і засобів) структурованої системи перманентних станів і процесів семантичного відображення об'єктивної дійсності (реального об'єктного простору) й результатів людського мислення щодо цього [39, с. 174]. Означений у такий спосіб інформаційний простір розглядається як інтегроване, синергетичне родове поняття, яке об'єднує цільові інформаційні простори (підпростори): ареальний, суб'єктний, галузевий, за видом основної діяльності тощо.

Прикладом такого цільового інформаційного простору або кейсу може бути інформаційний простір українського стародруку «Євангелія учительного» К. Транквіліона Ставровецького. Його інформаційну інфраструктуру наповнюють:

- праці К. Транквіліона Ставровецького, історичні й сучасні ресурсні джерела;
- відскановані у графічних форматах DjVu, pdf, jpeg, tiff, на паперових носіях тощо засадничі наукові узагальнення вчених минулих епох;
- результати сучасних теоретичних та прикладних фундаментальних досліджень, представлених у вигляді монографій, навчальних посібників, дисертацій тощо;
- окремі наукові статті й розвідки, ресурсні регіональні матеріали, оприлюднені для широкого загалу;
- наукові фахові періодичні видання, збірники наукових праць, матеріали наукових та науково-популярних заходів: конференцій, конгресів, семінарів, круглих столів, дистанційного обговорення проблем тощо та їх електронні копії;
- інша статична й динамічно змінна інформація, дотична до аналізованої проблематики, яка поширюється за допомогою сервісу Google, соціальних мереж Facebook, Pablik.in, програм для дистанційних заходів Meet, Zoom тощо, а також методики використання електронних засобів і ресурсів [39, с. 176].

Розширення тематичної інфраструктури здійснюється шляхом вилучення з різних джерел методом «польового збору» та експедицій цільового фактажу; його систематизації, класифікації й первинної обробки; власне, фахового дослідження зібраної інформації; узагальнення й репрезентації результатів.

Створюваний цільовий інформаційний простір реалізують соціальне, культурологічне, наукове, навчально-пізнавальне, виховне, інформативне, актуалізуюче, комунікативне, інтеграційне й ареальне функціональні навантаження. Дослідження периферійної його частини і, відповідно, кодування джерельної бази стосуються біографічних відомостей староукраїнського діяча, місця й умов друку, загальних особливостей видання і мають інформативний характер. Концептуальні або сутнісні комплексні вивчення стародруку, пов'язані із системним історико-

філософським, художньо-стилістичним, морально-педагогічним та іншим аналізом його тексту та дотичними науковими працями, в основному стосуються двох останніх століть.

Інформаційна палітра різноманітних намагань пояснити життєвий шлях видатного українського культурно-освітнього та релігійного діяча кінця XVI – першої половини XVII ст. – письменника, богослова, філософа, педагога і видавця Кирила Транквіліона Ставровецького (псевдонім Транквіліон – з латини «спокійний» [29]) досить широка [2; 4; 5; 8; 10; 12–14; 16–20; 29; 32; 36; 37]. Його біографія «невід’ємно пов’язана з науково-освітньою та суспільною діяльністю» [32, с. 90] й водночас, зважаючи на давній історичний період та нечисленність тодішніх відомостей, містить значні прогалини, неточності та суперечності.

За результатами опрацювання зазначених джерел з великою мірою достовірності можна допускати, що К. Транквіліон Ставровецький походив з волинської шляхти. Рік його народження встановити важко. Різняться думки дослідників і щодо географічного місця народження. У пошуку відповідників прізвища Ставровецький у топоніміці волинського краю панує думка про те, що місцем його народження є село Ставрів Волинського воєводства в Речі Посполитій (нині Дубенського району Рівненської області) [2; 36, с. 191]. Українські науковці Я. Ісаєвич та І. Мицько уточнюють, що це могло бути поселення Ставрів коло Дубна [5, с. 52], тоді як німецький дослідник Г. Трунте допускає ймовірність розташування села Ставрів коло Луцька [43, с. 21]. Неоднозначними є думки вчених щодо першої освіти майбутнього видатного діяча. Більшість дослідників сходяться на тому, що це була Львівська братська школа. В довіднику «Провідники духовності України» (за ред. І. Кураса) зазначається, що першими освітніми закладами, де здобував освіту К. Ставровецький, могли бути Львівське кафедральне училище (або Львівська катедральна школа [34, с. 46]) та Замойська академія [19, с. 152]. У той же час у вступному слові до сучасного перекладного видання «Учительне Євангеліє» Б. Криса ставить під сумнів можливість навчання К. Ставровецького в Замойській академії, зважаючи на пізніший час її заснування – 1595 р., і, за близькістю розташування, припускає, що навчатися він міг в Острозі [28, с. 8].

Про подальші біографічні відомості з життя середньовічного українського діяча можна говорити більш ствердно: в 1589–1592 рр. викла-

дав слов'янську й грецьку мови у Львівській, а з 1592 р. – у Віленській братських школах. У 1591 р. він отримав від київського митрополита М. Рогози офіційний статус «проповідник Слова Божого». Між 1614 та 1626 рр. К. Транквіліон Ставровецький, як ієромонах і славетний проповідник, вів мандрівне просвітницьке життя: був ігуменом Унівського та Любарського Свято-Георгіївського монастирів, проповідником у Замості. Брав участь у виданні Псалтиря (Львів, 1615 р.), у власній друкарні видав свої твори «Зерцало богословія» (Почаїв, 1618 р.), «Євангеліє учительне» (Рохманів, 1619 р.). Згодом ці твори були засуджені київським митрополитом та московським урядом як неправославні. Через конфлікт із деякими вищими православними ієрархами в 1626 р. прийняв унію і до кінця життя – до 1646 р. – був архімандритом в Єлецькому монастирі в Чернігові.

Систематизація джерельної бази, дотичної до появи першого друку «Євангелія учительного» [4–10; 13; 14; 16–25; 27–29; 36–38; 41; 45], створює можливості для уточнення географічних, мотиваційних і власне друкарських обставин видання. Стосовно відомостей про місце видання – с. Рохманів (Рахманів), то більшість джерел надають інформацію, що в кінці XV – на початку XVI ст. це було волинське містечко на торговельному шляху до Східної Європи, «в двох верстах від столяного колись міста Шумська» [16, с. 230; 45], центру маєтності Рохманівського ключа спочатку родини Боговитиновичів, а згодом Вишневецьких. Традиційно назву Рахманів, яку поселення мало з 1580 р., пояснюють як похідну від прізвища Рахман. Натомість волинський історик-архівіст В. Рожко знаходить у топонімі індійські витоки, які з плином історичного часу простежуються в «літописних Рахманів, які проводили блаженне життя в далекій Бактрії»; у староеврейській мові «рахмани» – «милосердні євреї, діти милосердних». Дослідник допускає, що завдяки Божому милосердю над рахманівським людом у містечку «суджено було Вседержителем надрукувати старою українською мовою слово Господа Ісуса Христа “Євангеліє учительне”» [20].

З прагматичної сторони, вибір місця друку «Євангелія учительного» пов'язаний з перебуванням, на запрошення Раїни (Ірини) Вишневецької-Могилянки, ієромонаха К. Транквіліона Ставровецького в містечку Рохманів і розміщенням у палаці княгині його мандрівної друкарні. В

наукових джерелах її називають «мандрівна друкарня» [20; 23; 40], «пересувна видавничча майстерня» [22], «похідна друкарня» [20] та ін. Історик-архівіст В. Рожко зазначає, що фундаторами рохманівської друкарні були православні українські князі Раїна Вишневецька, Юрій Чарторийський, Самійло Корецький [20]. Відомий дослідник українського друкарства Я. Ісаєвич висловлює думку, що друкарня була власністю «майстра художества печатного» Тимофія Вербицького, а К. Транквіліон Ставровецький був швидше «організатором рохманівської друкарні», і, відповідно, ставить під сумнів запис останнього про те, що перші дві книжки «видані “коштом і накладом” автора» [4, с. 200].

Митрополит І. Огієнко зазначає, що, можливо, невелику власну друкарню він заснував ще в Уневі, будучи ігуменом місцевого монастиря. Тут розпочалося друкування книжки «Зерцало богословія» [16, с. 218]. На початку 1618 р. К. Ставровецький переходить до Почаївського монастиря і розташовує у ньому свою друкарню, що є «тільки приватною справою “проповідника слова Божія”», в якій завершує друк розпочатої книжки [16, с. 219]. Місцевий ігумен Іов, перечитавши новий твір, побачив, «що він повний неправославних думок, а тому поспішив випроводити о. Ставровецького разом з його друкарнею з монастиря» [18]. У цьому ж році він прибуває до Рохманова і стає ігуменом монастиря Св. Трійці.

Відійшовши від тодішньої традиції знаходження друкарень при монастирях, о. Кирило розташовує її в маєтку власниці містечка через належні умови праці: «розміщення похідної друкарні, шрифтів, паперу та й самого побуту друкарів, а також наявність поруч водяного млина, який своїми колесами приводив в рух друкарський верстат» [20], а також наявність ремісників – «майстрів ливарництва» [4, с. 198]. Саме тут 9 листопада (за іншими відомостями, 12 травня [20]) 1619 р. з'явився на світ перший примірник «Євангеліє Учителное, або казаня на неделя през рок и на празники господскіє и нарочитым святым угодником божиим» на 552 сторінки. Як зазначає В. Рожко, «книга була видрукувана на доброму папері в дві фарби чорну і червону, сторінки в лінійних рамках, є гравюри, варіанти гербів, <...> заставки, ініціали, ряд виливних прикрас» [20].

Незважаючи на вороже ставлення до цієї праці, як і до попередньої, тодішнього православного духовенства, книга стала помітною пам'яткою українського середньовічного письменства та друку і була

перевидана в 1696 р. в Уневі, в 1697 р. в Могильові, а в наш час, в україномовній версії, в 2014 р. у львівському видавництві «Свічадо». Натомість автор, через своє вільнодумство, змушений був перебраться разом зі своєю друкарнею до Замостя, а в 1626 р. – до Чернігова, де ми знаходимо відомості про його вже «нову» друкарню [4, с. 200; 33].

Відповіді на низку нез'ясованих досі питань периферійної частини інфопростору «Євангелія учительного» можна в перспективі віднайти в регіональних інформаційних джерелах: у матеріалах Кременецького і Шумського краєзнавчих музеїв, на сторінках друкованих та онлайн періодичних видань, у наукових і науково-популярних працях місцевих авторів [20; 25; 41]. Не слід також відкидати рукописні матеріали досі побутуючих спогадів та народних переповідок, описи речових доказів, зібрані методикою «польового збору» краєзнавчими експедиціями за місцем староукраїнського друку. Автором дослідження шляхом анкетування та опитування мешканців села Рохманів, що на Тернопільщині, підтверджено, зокрема, відповідь В. Рожка на полемічне, серед науковців, запитання про місце розташування друкарні К. Транквіліона Ставровецького: друкарня знаходилася не в монастирі Св. Трійці, а в маєтках княгині Вишневецької. Та й сам монастир, за переказами місцевих мешканців, знаходився не в Рохманові, а в сусідньому селі Обич. Потребує семантичного пояснення назва річки, на даний час зниклої внаслідок меліоративних робіт минулого століття, води якої приводили в рух друкарський верстат. У різних джерелах знаходимо назву Трибушівка [41]. Однак у народних переказах вона іменувалася як Трибужівка < «трибіжжя», адже брала початок від трьох ручаїв, які «збігалися» з різних сторін, утворюючи власне річковий потік.

Актуалізована проблематика, пов'язана з відомостями про життя середньовічного діяча й умовами друку збірки його проповідей, на наш погляд, є не до кінця зрозумілою, з'ясованою і вивченою, а тому має широкі перспективи для майбутніх наукових розвідок. Засобом для цього слугуватиме інформаційний тематичний кейс, укладений із творів автора, зокрема його заміток на полях, наукових узагальнень, архівних і музейних артефактів, матеріалів «польового збору» тощо.

Концептуальні або сутнісні дослідження тексту «Євангелія учительного» впродовж двох останніх століть актуалізуються. В якості

прикладу, сконцентруємо свою увагу на дисертаційній роботі С. Азовцевої «Євангельські сюжети у бароковому проповідницькому дискурсі (Кирило Транквіліон Ставровецький та Антоній Радивиловський)» (2018 р.), об'єктом вивчення якої стали проповіді твору, а предметом – специфіка тлумачення євангельських сюжетів у проповідях Кирила Транквіліона Ставровецького. Бібліографічний список до роботи слугує літературознавчим слотом аналізованого цільового інформаційного простору [1].

У структурі «Євангелія учительного» авторка кваліфікаційної роботи виділяє передмову до читача, яка виконує «літературну, панегіричну та полемічну функції», присвяти до різних осіб, меценатів та оборонців православної віри, дві частини повчань (перша містить 69 повчань, друга 36 повчань і 4 проповіді) на кожен окремий день. Кожна з проповідей структурно складається із чотирьох блоків: євангельський уривок (безпосередньо притча), дві тематичні частини та повчання [1, с. 83, 84]. Для прикладу, гомілія «Повчання в неділю про блудного сина» об'єднує уривок Євангелія від Луки, тематичні частини: «Про два чини людей і про віддалення сина молодшого від Бога», «Про милосердя Бога, який не зневажає грішників, але Сам виходить їм назустріч і до попередньої чести возводить» та власне «Повчання про тих, що добровільно віддаляються від Пречистих Таїнств, щоб лише гріхи чинити. Але, уповаючи на милість Божу, без страху грішать і покаюння своє до завтра і до старости відкладають» [28, с. 31–40; 1, с. 99].

Якщо диференціювати літературний текст за ознаками наративного дискурсу, історії й дії, то в «Повчанні в неділю про блудного сина» такими складниками виступають: наратив – повернення молодшого сина додому з покаюнням, історія – власний погляд, інтерпретація євангельського уривку проповідником, дія – каяття вірянина [1, с. 99]. З-поміж літературних особливостей аналізованого тексту С. Азовцева виділяє: сюжетні лінії, які зводяться до каяття блудного сина, використання монологу, який в Євангелії передається діалогом, наявність риторичних звертань, використання метонімії, що виявляється у зверненні до фізіологічного батька, який водночас виступає Богом-Отцем, символізм – образ теляти як символ жертвності, пояснення категорій сина, раба та наймита тощо [1, с. 104, 113].

У мовних комунікаціях К. Ставровецького, як зазначає доктор філологічних наук Б. Криса, «невимовність божественного перетинає потік буденного мовлення, Слово Боже єднається зі словом людським» [28, с. 15]. Т. Висоцька стверджує, що його проповіді, писані церковнослов'янською та книжною українською мовами, заманіфестували саме престижність останньої та її входження до релігійної сфери, яка для неї тривалий час не була доступною. Щоб переконати слухача, автор застосовує комплекс виражальних засобів та відповідне мовне обрамлення, що виявлене в лексичному, морфологічному наповненні. У складних синтаксичних конструкціях, у складнопідрядних реченнях використовуються підрядні причини умови, допусту, мети [3, с. 236].

Українські проповіді «Євангелія учительного» є екзегетичними гоміліями і суттєво відрізняються від середньовічних церковних проповідей. Це поліжанрові твори («синтез жанрів» [30, с. 58]), для яких характерні: «чітка систематичність і традиційність структури; календарна схема церковного року, яка слугувала підставою для структурного впорядкування; сталість джерельної бази, що спричинила змістову схожість творів і вплинула на форму повчань» та ін. [1, с. 112]. Як форми тлумачення Святого Письма вони упродовж століть впливали на розвиток української писемності й актуальні сьогодні у плані перспективних досліджень еволюції української літературної спадщини й усіляких порівняльних часових, географічних або національних паралелей.

Джерельною базою для дослідження діяльності К. Транквіліона Ставровецького як філософа, релігійного діяча, богослова слугують насамперед тексти його творів [7; 28], а також аналітичні наукові розвідки сучасних учених [6; 9; 15; 35–37].

Філософські погляди Ставровецького, як зазначає Я. Стратій у бібліографічному довіднику «Філософська думка в Україні», відображають «одну з версій українського ренесансного гуманізму», що поєднувала «вітчизняну православну середньовічну науку з ідеями західноєвропейського Відродження і Реформації» [36, с. 191]. В інтерпретаційній практиці Кирила «християнська метафізична традиція поєднується з особливістю авторського самовираження» [12, с. 285]. Створений Богом, якого характеризує як «премудрого художника й архітектора», світ філософ вибудовує у вигляді складної ієрархічної структури, що поєднує чотири

світи: невидимі духовні сутності, видимі тілесні речі, людина і зло. Праця «Євангеліє учительне» про людину «істоту двонатурну» як гармонійне поєднання душі й тіла [36, с. 191–192]. У ній – «пізнання премудрости небесної, одкровення тайн Божих, джерело духовного розуму, дзеркало богобачення, свіча негасима сяйва умового» [28, с. 21]. Це дороговказ, наука і допомога у тлумаченні Святого Письма й пізнання істини. Проводирем виступає о. Кирило, який, «немов трудолюбива бджола», «ревно дбає про братію» свою, натхненний божою іскрою, у своїх проповідях створює неповторні образи, поєднуючи Старий і Новий Завіти [2].

Проповіді К. Транквіліона Ставровецького – це вершина тогочасної культової прози й комунікації. Тут розвивається традиція тлумачення біблійного тексту в літургії, на побутовому рівні пояснюються християнські основи й мораль [15]. Одночасно вони мали гостру соціальну спрямованість: засуджували жорстокість шляхти до простого люду, викривали прояви утисків православної церкви і зловживань духовенства, критикували владу й тогочасні порядки, з огляду на що були небажаними суспільними артефактами. Ортодокси вбачали у проповідях «довільне трактування Святого Письма» [29], «еретичні та прокатолицькі тенденції» [33]. Православний митрополит Іларіон (Огієнко) вважав, що Кирило Ставровецький «був блискучий проповідник», «але в його проповідях не раз були відступлення від Православної Віри». Тому його твори, зокрема «Євангеліє учительне», «поставили проти себе весь православний провід» і були засудженими [18].

Трансформація поглядів православного світобачення під впливом католицизму, відлуння боротьби нового зі старим, прояв свободолюбності й незалежності людського мислення й пізнання в поглядах і діях Кирила Транквіліона співзвучні з автентичними засадами української ментальності. Історична еволюція й сучасна боротьба українського народу і окремої людини за волю, свободу та незалежність – це подальший розвиток учення середньовічного діяча. Прикладні моно- та мультидисциплінарні дослідження цієї проблематики цільового інформаційного простору «Євангелія учительного» в синхронічному та діахронічному вимірах видаються нам перспективними.

Важливими в тексті твору й подальших дослідженнях учених є питання освітньої й виховної тематики. Так, зокрема, доктор педагогічних

наук О. Сухомлинська звертає увагу на спроби Ставровецького пояснити явища природи, досягнути мудрості за допомогою книжки, використати виховну роль слова [32, с. 90–94]. У рецензії до сучасного україномовного видання «Учительного Євангелія» М. Кашуба зазначає, що автор книги інстинктивно відчував потребу суспільства в моральних настановах, в мудрому слові-настанові, «прагнуч дати матеріал для роздумів, вселити оптимізм своїм сучасникам, яким доводилось жити в умовах різного роду протистоянь, ворожнечі і зради» [6, с. 113]. Способом «тлумачення новозавітних образів через посередництво старозавітних», «створенням неповторного враження всеєдності проповіді й оповіді Святого Письма», як стверджує Т. Турчина, він «досягає особливої напруги викладу» [31, с. 149]. Завдяки «правильному вираженню і сильному впливові» слово проповідника не лише інформативне, а й діяльнісне, яке «обіцяє, попереджає, передає дар або закликає до чогось» [1, с. 103].

Спонування читача до пізнання незвіданого, до вивчення закону Господнього, до морального самовдосконалення, до визнання своїх гріхів і покаяння лейтмотивом проходить через текст аналізованого твору. Варто зауважити, що слово «пізнати» лише в передмові до читача використано 12 разів: «пізнати істинних робітників Христового винограду»; «пізнати істину» Духу Святого, «який діяв у святих апостолах Христових і в богословах»; «пізнати істину, яка лежить там (у казанні про правовір'я), і в устах моїх»; «розпізнати і розсудити, чи дух від Бога, чи від диявола»; «розпізнати духа Божого й антихристового»; «пізнати отруйну злість задрісного серця і брехливого язика»; «за плодом уст пізнаєте їх»; «пізнати правду і правдивих робітників винограду Христового»; «пізнайте і ясним оком погляньте»; «пізнайте корінь доброті його (Бога. – С. III.)»; «пізнання премудрости небесної»; «повчайся в Господньому законі день і ніч. І пізнавай істину» [28, с. 19–22].

Пізнавальні й морально-етичні проповіді К. Транквіліона Ставровецького в історичній ретроспективі виступають ніби продовженням усних етичних «сократівських бесід» про «виховання доброчесності», про «пошук істини і спрямування людей до блага», про те, що розум і здатність розуміння є «визначальними чинниками моралі і виховання» [37, с. 592–593]. З іншої сторони, вони є передвісниками філософських ідей Г. Сковороди, характерними рисами яких є «діалогізм і бароковий

символічно-образний стиль мислення», «зосередження на людинознавчій етико-гуманістичній проблематиці», тяжіння до української містичної традиції, зокрема в питаннях «духовної першооснови людини», «духовного преображення людини», «життя в істині» тощо [37, с. 586–587].

Порівнюючи висловлювання К. Транквіліона Ставровецького на синхронічному історичному рівні з поглядами європейських просвітителів Я. А. Коменського, Т. Мора, Е. Роттердамського, О. Сухомлинська зазначає, що критика українським ученим недоліків тогочасного суспільства була «не менш гострою і глибокою». Зокрема, в повчанні «Про сріблолобство і про лихварство» [28, с. 560] він засуджує властителів, які заради багатства знищують країни і народи; в повчанні «Про тих, хто об'їдається й перепиває, й про тих, що чекають голоду і дорого продають пшеницю» [28, с. 427] – тих, хто наживається на неврожаях і голоді; в повчанні «Про чорноризців лінивих» [28, с. 613] – тих монахів, які ведуть пусте й бездіяльне життя. Причину загального зла просвітитель убачав «в непомірному бажанні багатства й влади» [32, с. 94].

Варто зауважити, що останній філософський висновок актуальний і для характеристики сучасного суспільного життя. Тому, з огляду на історичну ретроспективу й теперішній освітній та морально-етичний стан розвитку суспільства, актуалізація досліджень дидактичних і виховних ідей К. Транквіліона Ставровецького, їхнє прикладне застосування і, відповідно, систематизація та кодування тематичних наукових джерел видаються нам пріоритетними.

Наукова новизна статті полягає в напрацюванні дедуктивної методики опанування інформаційною реальністю та у спробі кодифікації джерельної бази цільового інформаційного простору середньовічного стародруку «Євангелія учительного» К. Транквіліона Ставровецького як складової частини загального інформаційного простору й визначенні напрямів прикладної спрямованості цієї джерельної бази.

Висновки. Сучасний світ функціонує в інформаційній реальності. Для людини важливо сприйняти та пізнати багатогранну інформацію й оперувати нею. Шляхом дедуктивного аналізу у статті здійснена спроба виокремлення джерельної бази «Євангелія учительного» К. Транквіліона Ставровецького в системі загального інформаційного простору з метою оптимального її використання у практичній науковій роботі.

Уведено визначення інформаційного простору як родової філософської категорії, окреслено інфраструктуру цільового інформаційного простору аналізованого видання, наведено приклади інформаційних джерел за напрямками прикладних застосувань.

Перспективи подальших досліджень пов'язані, по-перше, з формуванням цільових інформаційних просторів за тематикою інших видань, авторів, проблем на прецедентній, до цього аналізу, основі, по-друге, з фундаментальними прикладними науковими розвідками життя і творчості К. Транквіліона Ставровецького, по-третє, з прискоренням тенденції книжної онлайнізації, зокрема укладенням продовжуваних бібліографічних каталогів у створюваній Цифровій платформі книжної індустрії України.

Список використаних джерел

1. Азовцева С. В. Євангельські сюжети у бароковому проповідницькому дискурсі (Кирило Транквіліон Ставровецький та Антоній Радивилівський) : дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2018. 208 с.
2. Біографія Кирила Транквіліона-Ставровецького. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20210415-biografiya-kirila-trankviliona-stavroveckogo> (дата звернення: 25.02.2023).
3. Висоцька Т. Мова творів Кирила Транквіліона Ставровецького // Кирило Транквіліон Ставровецький – проповідник Слова Божого / упоряд. Богдани Криси, Дарії Сироїд. Львів : Вид-во УКУ, 2017. С. 233–241.
4. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / відпов. ред. Ю. Ясіновський. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2002. 520 с.
5. Ісаєвич Я., Мицько І. Життя і видавнича діяльність Кирила Транквіліона-Ставровецького // Бібліотекознавство та бібліографія. Київ, 1983. С. 51–67.
6. Кашуба М. Свідчення епохи: «Учительне Євангеліє» Кирила Транквіліона Ставровецького та його сучасна українська версія : рецензія // Слово і Час. 2016. № 2. С. 112–117.
7. Кирило Транквіліон Ставровецький. Євангеліє учительное, або казання на недѣля през рок и на празники господскіє и нарочитым святым угодиником божиим. Рахманов, 1619. 552 арк.
8. Кирило Транквіліон-Ставровецький – Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/ukrpoetry/anto31.htm> (дата звернення: 25.02.2023).

9. Кирило Транквіліон Ставровецький – проповідник Слова Божого / упоряд. Богдани Криси, Дарії Сироїд. Львів : Вид-во УКУ, 2017. 328 с.
10. Кольбух М. Рукописні джерела про життя і діяльність Кирила Транквіліона Ставровецького у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника // Кирило Транквіліон Ставровецький – проповідник Слова Божого / упоряд. Богдани Криси, Дарії Сироїд. Львів : Вид-во УКУ, 2017. С. 78–93.
11. Кремень В., Биков В. Категорії «простір» і «середовище»: особливості модельного подання та освітнього застосування // Теорія і практика управління соціальними системами. 2013. № 2. С. 3–16.
12. Крися Б. Кирило Транквіліон Ставровецький: історія творчої особистості // Українське літературознавство. 2013. Вип. 77. С. 285–296.
13. Маслов С. Кирилл Транквилион-Ставровецкий и его литературная деятельность. Київ : Наукова думка, 1984. 246 с.
14. Мицик Ю. А. Ставровецький-Транквіліон Кирило // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 9. С. 779.
15. Новак А. З. Традиційні теми повчань для священників у Євангелії учительному Кирила Транквіліона Ставровецького – континуація і зміна // Кирило Транквіліон Ставровецький – проповідник Слова Божого / упоряд. Богдани Криси, Дарії Сироїд. Львів : Вид-во УКУ, 2017. С. 125–142.
16. Огієнко І. І. Історія українського друкарства / упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. Київ : Либідь, 1994. 448 с.
17. Онацький Є. Ставровецький Кирило Транквіліон. Українська мала енциклопедія: 16 кн. у 8 т. Буенос-Айрес, 1965. Т. 7, кн. XIV. С. 1830.
18. Праці митр. Іларіона (Огієнка). Частина сьома. Почаївська друкарня. URL: <http://hram.in.ua/biblioteka/pratsi-mytr-ilariona-ohiiienka/55-book55/222-title788> (дата звернення: 25.02.2023).
19. Провідники духовності в Україні : довідник / редкол.: акад. НАН України І. Ф. Курас (голова) та ін. Київ : Вища школа, 2003. 782 с.
20. Рожко В. Українська православна друкарня в Рахманові // Голос православ'я. 2003. Ч. 11. С. 6.
21. Рохманів. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Рохманів> (дата звернення: 25.02.2023).
22. Рохманівська друкарня. URL: <https://www.wikiwand.com> > Рохманівська друкарня (дата звернення: 25.02.2023).

23. Рохманівська мандрівна друкарня. Культура Тернопільщини. URL: https://info.library.te.ua/2019/07/blog-post_20.html (дата звернення: 25.02.2023). 427
24. Рохманівський замок у селі Рохманів. URL: <https://www.zamky.com.ua/zamki/rohmanivskiy-zamok-u-seli-rohmaniv/> (дата звернення: 25.02.2023).
25. Сарматський О. Євангеліє з Тернопільщини відзначило своє 400-річчя // Терен, тернопільські новини. 2019. 11 листопада. URL: https://teren.in.ua/news/yevangeliye-z-ternopilshhyny-vidznachylo-400-richchya_256611.html (дата звернення: 25.02.2023).
26. Сенченко М. Цифрова платформа книжної індустрії // Вісник Книжної палати. 2021. № 11. С. 3–8.
27. Собчук В. Д. Від коріння до крони. Кременець, 2014. 506 с.
28. Ставровецький Кирило Транквіліон. Учительне Євангеліє : пер. з ц.-сл. Б. Крися, Д. Сироїд, Т. Трофименко. Львів : Свічадо, 2014. 680 с.
29. Ставровецький-Транквіліон Кирило. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Stavrovetskyj_K (дата звернення: 25.02.2023).
30. Турчина Т. В. Риторична традиція в «Євангелії учительному» Кирила Транквіліона Ставровецького // Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки. 2017. Т. 195. С. 54–59.
31. Турчина Т. В. Тлумачення старозавітних обрядів як префігурації новозавітних у проповідях Кирила Транквіліона Ставровецького // Наукові праці. Серія : Філологія. Літературознавство. 2016. Т. 276. Вип 264. С. 146–150.
32. Українська педагогіка в персоналіях. Х–XIX століття : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. Кн. 1. 624 с.
33. Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст. / упоряд. В. П. Колосова, В. І. Кречотень. Київ : Наукова думка, 1978. 431 с.
34. Ушкалов Л. Феномен Ставровецького // Кирило Транквіліон Ставровецький – проповідник Слова Божого / упоряд. Богдани Криси, Дарії Сироїд. Львів : Вид-во УКУ, 2017. С. 27–53.
35. Філіпенко Н. З історії філософської спільноти в Україні. Київське Науково-філософське товариство (1914–1919) // Філософська думка. 2015. № 3. С. 90–104.
36. Філософська думка в Україні: Бібліографічний словник / авт. кол.: В. С. Горський, М. Л. Ткачук, В. М. Нічик та ін. Київ : Пульсари, 2002. 244 с.

37. Філософський енциклопедичний словник / голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
38. Чернихівський Г. Рохманівська друкарня // Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : «Збруч», 2008. Т. 3. С. 20.
39. Шийка С. В. Осмислення української історичної антропоніміки у контексті формування європейського інформаційного простору // Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Спецвипуск, присвячений євроінтеграційній тематиці. Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 173–178. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.spec/26>
40. Яковенко М. Інформаційний простір: філософські аспекти формування поняття // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Філософські науки. 2011. Вип. 692. С. 22–27
41. 400 років тому видали «Євангеліє Учительное» примірник його зберігається в Кременецькому краєзнавчому музеї // Наш день. 2019. 11 листопада. URL: <https://www.kremenets.pp.ua/2019/11/400.html> (дата звернення: 25.02.2023).
42. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>. (Accessed on: Feb. 25, 2023).
43. Cyrillus Tranquillus Stavroveckij. «Perlo Mnohocennoje» / Herausgegeben und kommentiert von Hartmut Trunte. Band II. Köln – Wien, 1985. 663 p.
44. Newby G. Metric Multidimensional Information Space // The fifth Text Retrieval Conference (TREC-5). URL: <https://petascale.org/papers/newby-trec5.pdf> (Accessed on: Feb. 25, 2023).
45. Rachmanów // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego. Warszawa : Druk «Wiek», 1888. Т. IX. S. 351–352.

Svitlana Shyika

*National University of Water and Environmental Engineering
(Rivne, Ukraine)*

ORCID: 0000-0002-8138-7205

e-mail: svitlanashyyka@ukr.net

Information space of “Teacher’s Gospel”

by Kyrylo Trankvilion Stavrovetskyi and its applied application

The purpose of the article. Development of the methodology and an attempt to codify the source base related to the book “Teacher’s Gospel” by Kyrylo Trankvilion

Stavrovetskyi, in a single target information space and determine the directions of its applied orientation. **The research methodology** is based on the deductive method of scientific knowledge from the general to the specific, using a set of methods: descriptive, generalization and systematization, source analysis. **The scientific novelty** of the article lies in the development of a deductive methodology for mastering the information reality and an attempt to codify the source base of the target information space of the medieval old print “Yevanhelia uchitelnoho” by Kyrylo Trankvilion Stavrovetskyi as a component part of the general information space and to determine the directions of its applied orientation. **Conclusions.** The modern world functions in an informational reality. It is important for a person to perceive, learn and operate with multifaceted information. By means of a detective analysis, the article attempts to isolate the source base of “Teacher’s Gospel” by Kyrylo Trankvilion Stavrovetskyi in the system of the general information space in order to optimally use it in practical scientific work. The definition of information space as a generic philosophical category is introduced, the infrastructure of the target information space of the analyzed edition is outlined, examples of information sources are analyzed according to the directions of applied applications. Prospects for further research are connected, firstly, with the formation of targeted information spaces on the subject of other publications, authors, problems on the basis of precedent for this analysis, and secondly, with fundamental applied scientific investigations of the life and work of Kyrylo Trankvilion Stavrovetskyi, according to third, with the acceleration of the trend of book onlineization, in particular, the conclusion of continuing bibliographic catalogs in the newly created Digital Platform of the Book Industry of Ukraine.

Key words: Teaching Gospel, information space, Kyrylo Trankvilion Stavrovetskyi, practical application, Rokhmaniv printing house, targeted information space.

*Стаття підготовлена 25 лютого 2023 року;
подана до друку 28 лютого 2023 року.*